

**BOLALAR ADABIYOTIDA INSON VA TABIAT UYG‘UNLIGI G‘OYASINING
AKS ETISHI****Mardonova Sevinchxon Zoyirjon qizi****MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 08.04.2026**Revised: 09.04.2026**Accepted: 10.04.2026***KALIT SO‘ZLAR:***bolalar adabiyoti,
ekologik ong, tabiatga
mehr, gumanizm,
antropomorfizm,
ekologik tarbiya, badiiy
obraz, tabiat uyg‘unligi*

Mazkur maqolada bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg‘unligi g‘oyasining badiiy va g‘oyaviy ifodasi tahlil qilinadi. Unda ekologik ongni shakllantirish, tabiatga mehr uyg‘otish hamda gumanistik qadriyatlarni rivojlantirishda bolalar adabiyotining o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Shuningdek, bolalar asarlarida tabiat obrazlari, antropomorfizm, ramziy ifoda va ijobiy qahramonlar orqali ekologik tarbiyaning shakllanish mexanizmlari yoritiladi. O‘zbek bolalar adabiyoti namunalari asosida inson va tabiat o‘rtasidagi uyg‘unlik g‘oyasining milliy va zamonaviy talqini ochib beriladi.

Bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg‘unligi g‘oyasining aks etishi bugungi kunda nafaqat adabiy-estetik hodisa, balki chuqur ijtimoiy va ekologik ahamiyat kasb etuvchi dolzarb masala sifatida namoyon bo‘lmoqda. Globallashuv, texnologik taraqqiyot va urbanizatsiya jarayonlari insonning tabiatdan uzoqlashuviga olib kelayotgan bir paytda yosh avlod ongida tabiatga nisbatan ongli, mas‘uliyatli va mehrlil munosabatni shakllantirish zarurati yanada ortib bormoqda. Aynan shu jarayonda bolalar adabiyoti o‘zining kuchli tarbiyaviy, emotsional va estetik ta‘siri bilan alohida o‘rin egallaydi. Chunki bolalik davri insonning dunyoqarashi, qadriyatlari va axloqiy me‘yorlari shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu davrda olingan tasavvurlar inson ongida chuqur ildiz otadi va butun hayoti davomida unga yo‘nalish beradi.

Inson va tabiat uyg‘unligi g‘oyasi bolalar adabiyotida ko‘pincha obrazli va ramziy ifodalar orqali yoritiladi. Bu g‘oya insonning tabiat bilan o‘zaro bog‘liqligini, uning tabiatdan

ajralmasligini anglashga asoslanadi. Tabiat bu yerda faqat fon yoki dekoratsiya emas, balki faol ishtirokchi, hatto ba'zan qahramon sifatida tasvirlanadi. Hayvonlarning gapirishi, o'simliklarning his-tuyg'uga ega bo'lishi kabi jonlantirish usullari bolalarda tabiatni "jonli mavjudot" sifatida qabul qilishga yordam beradi. Natijada bola tabiatga nisbatan befarq emas, balki mehr va g'amxo'rlik bilan qarashni o'rganadi. Bu esa ekologik ongning shakllanishiga asos yaratadi.

Ekologik ong insonning tabiatga nisbatan ongli, mas'uliyatli va ehtiyotkorona munosabatini ifodalovchi murakkab tushuncha bo'lib, u bilim, hissiyot va xulq-atvor birligida namoyon bo'ladi. Bolalar adabiyoti aynan shu uch komponentni uyg'un holda rivojlantirish imkoniyatiga ega. Asarlar orqali bola tabiat haqida bilim oladi. Qahramonlarning boshidan kechirgan voqealari orqali esa u hissiy tajriba orttiradi. Shu bilan birga, ijobiy qahramonlar orqali to'g'ri xulq-atvor modeli shakllanadi. Masalan, daraxt ekayotgan, hayvonlarni asrayotgan yoki tabiatni ifloslanishdan himoya qilayotgan obrazlar bolalar uchun namuna vazifasini bajaradi. Bola bu qahramonlarga taqlid qilish orqali ekologik mas'uliyatni o'zida shakllantiradi.

Bolalar adabiyotida tabiatning go'zalligi va estetik qiymati alohida urg'u bilan tasvirlanadi. Fasllarning almashinuvi, ranglar uyg'unligi, tabiat manzaralarining tasviri bolalarda hayrat va zavq uyg'otadi. Estetik zavq esa o'z navbatida qadrlash hissini kuchaytiradi. Inson odatda o'zi sevgan va qadrlagan narsani asrashga intiladi. Shu bois tabiatning go'zalligini his qilgan bola uni himoya qilishga ham moyil bo'ladi. Bu jarayon tabiatga mehr uyg'otishning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi.

Shu bilan birga, bolalar adabiyotida ekologik muammolar ham sodda, lekin ta'sirchan shaklda yoritiladi. O'rmonlarning kesilishi, hayvonlarning yo'qolib ketishi yoki suvning ifloslanishi kabi masalalar obrazli tarzda ko'rsatiladi. Bu holatlar bolalarda achinish, xavotir va mas'uliyat hissini uyg'otadi. Muhimi shundaki, bunday asarlarda faqat muammo emas, balki uning yechimi ham ko'rsatiladi. Masalan, daraxt ekish, tabiatni toza saqlash yoki hayvonlarga g'amxo'rlik qilish kabi ijobiy harakatlar targ'ib qilinadi. Bu esa bolalarda muammoni anglash bilan birga uni hal etishga intilish ko'nikmasini ham shakllantiradi.

Gumanistik yondashuv bolalar adabiyotida inson va tabiat munosabatlarini yoritishda asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Bu yondashuvga ko'ra barcha tirik mavjudotlar hurmatga loyiq va ularning hayoti qadrlanishi kerak. Inson tabiat ustidan hukmron kuch emas, balki uning bir qismi sifatida talqin qilinadi. Bu fikr bolalar ongiga singdirilganda ularda zo'ravonlikka qarshi munosabat shakllanadi. Tabiatga zarar yetkazish axloqiy jihatdan noto'g'ri ekanligi anglab yetiladi. Hatto kichik hasharot yoki oddiy qush obrazi orqali ham

hayotning qadr-qimmati yoritilishi bolalarda chuqur gumanistik dunyoqarashni shakllantiradi.

O'zbek bolalar adabiyotida ham inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi keng aks etgan. Milliy an'analar, qishloq hayoti, tabiat bilan uyg'un yashash madaniyati asarlarda o'z ifodasini topgan. Bog'-rog'lar, dala mehnati, hayvonlar bilan munosabat tasvirlari orqali bolalarda tabiatga yaqinlik hissi shakllantiriladi. Bu esa milliy ekologik tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy bolalar adabiyotida esa ekologik mavzular yanada kengayib, global muammolarni ham qamrab olmoqda. Iqlim o'zgarishi, chiqindilar muammosi va tabiiy resurslarning kamayishi kabi masalalar bolalar uchun mos shaklda yoritilmoqda. Bunda ekologik faol, tashabbuskor qahramonlar obrazi orqali bolalar faqat kuzatuvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida tarbiyalanadi.

Umuman olganda, bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasining aks etishi ekologik ongni shakllantirish, tabiatga mehr uyg'otish va gumanistik qadriyatlarni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu g'oya orqali bola tabiatni sevishni, uni asrash zarurligini va o'zining tabiatning ajralmas qismi ekanligini anglaydi. Natijada u kelajakda ekologik mas'uliyatli, ma'naviy yetuk va ongli shaxs sifatida shakllanadi. Shu sababli bolalar adabiyotida ushbu yo'nalishni rivojlantirish va ekologik mazmundagi asarlarni keng targ'ib qilish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jamilova B. **O'zbek bolalar adabiyoti.** – Toshkent: Noshir, 2019.
2. Safarov O. **O'zbek bolalar adabiyoti tarixi va nazariyasi.** – Toshkent: Fan, 1998.
3. Safarov O. **Zamonlar tongining charoqlarisiz.** – Buxoro, 2003.
4. Barakayev R. **O'zbek bolalar adabiyoti va Abdulla Avloniy ijodi.** – Toshkent, 2004.
5. Shermuhamedov P., Tursunov J., Safarov O., Egamov X. **O'zbek bolalar adabiyoti (darslik-xrestomatiya).** – Toshkent: O'qituvchi, 1976.
6. Jumaboyev M. **Bolalar adabiyoti.** – Toshkent, 2013.
7. “Bolalar adabiyoti va zamonaviylik.” – Toshkent: Fan, 1991.
8. “Tabiat bilan tanishtirish va ekologik tarbiya.” – Toshkent, 2022.